ਰਾਜ ਸਾਹਬਾਂ ਦਾ

ਨਾਟਕ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ 'ਤੇ ਪਿੱਠਭੂਮੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ 'ਰਾਜ ਸਾਹਬਾਂ ਦਾ' ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗੀਤ ਦੇ ਬੋਲ—

ਰਾਜ ਆਇਆ ਹੈ ਹੁਣ ਸਾਹਬਾਂ ਦਾ
ਚਰਚਾ ਇਹਦੀ ਚਾਰੇ ਕੂਟ ਮੀਆਂ
ਸੱਥਾਂ ਜੁੜੀਆਂ ਵਿਚ ਹੋਣ ਗੱਲਾਂ
ਦੇਖੋ ਬੈਠਦਾ ਕਰਵਟ ਕਿਹੜੀ ਹੈ ਊਠ ਮੀਆਂ

(ਮੰਚ 'ਤੇ ਇਕ ਢੰਡੋਰਚੀ ਢੰਡੋਰਾ ਦੇਂਦਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਸਰਕਾਰੀ ਬੰਦਾ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)

ਢੰਡੋਰਚੀ : ਸੁਣੋ, ਸੁਣੋ, ਸੁਣੋ...ਸਾਰੇ ਸੁਣੋ, ਕੰਨ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣੋ, ਚੂਨੀ ਲਾਲ ਵੀ ਸੁਣੇ, ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸੁਣੇ ਤੇ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕਾ ਨਿਵਾਸੀ ਸੁਣਨ...ਇਹ ਰੇਡੀਓ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਹੈ, ਇਹ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਹੈ...ਇਹ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਹੈ। ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਚੁਣੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਸਾਹਬਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਆ ਗਈ ਗਈ ਹੈ...ਸਾਹਬ ਕੋਈ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਦੇ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਸਾਹਬ ਧੁਰ ਪੂਰਬ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਹਬ ਧੁਰ ਪੱਛਮ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੈ, ਸਾਹਬ ਆ ਰਹੇ ਨੇ...ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਵਾਗਤ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਓ...।

(ਇਸ ਢੰਡੋਰੇ ਦਰਮਿਆਨ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੁਝ ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਮਾਰਚਿੰਗ ਬੈਂਡ ਵੱਜਦਾ ਹੈ। ਵੱਡਾ ਸਾਹਬ, ਜਿਸ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਗੰਨਮੈਨ ਹਨ, ਇਕ ਖ਼ਾਸ ਅੰਦਾਜ਼ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨ ਵਾਲੀ ਚਾਲ ਵਿਚ ਮੰਚ 'ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਗੇ-ਅੱਗੇ ਇਕ ਖੱਦਰਪੋਸ਼ੀ ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ ਹੈ, ਜੋ ਮਾਈਮ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਛਿੜਕਾਉਣ ਦਾ ਐਕਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਪਵਿੱਤਰ ਸਵਾਰੀ ਆਉਂਦੀ ਹੋਵੇ। ਸਾਹਬ ਮੰਚ ਦਾ ਚੱਕਰ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਉੱਚੇ ਥੜ੍ਹੇ 'ਤੇ ਆ ਖਲੋਂਦਾ ਹੈ। ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ ਉਹਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਹਾਰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਆਪੇ ਤਾੜੀ ਵਜਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਹਬ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਇਕ ਮਸਨੂਈ ਹਾਸੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ ਸਵਾਗਤੀ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਗੀਤ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ

ਵਿਚੋਂ ਤਨਜ਼ੀਆ ਬੋਲ ਵੀ ਬੋਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਅਮਲੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਬੋਲ ਬੋਲਦਾ ਹੈ।)

ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ : ਹਮ ਘਰ ਸਾਹਬ ਪਧਾਰੇ—2
ਧੰਨ ਧੰਨ ਭਾਗ ਹਮਾਰੇ, ਹਮ ਘਰ ਸਾਹਬ ਪਧਾਰੇ
ਆਓ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲ ਪਾਈਏ ਹਾਰ—2
ਅੱਜ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ—2
ਇਹ ਸਾਡੀਆਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਤਾਰੇ

ਆਵਾਜ਼ : (ਭੀੜ ਵਿਚੋਂ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿਨੇ ਦਿਖਾਉਣਗੇ ਤਾਰੇ—
ਹਮ ਘਰ ਸਾਹਬ ਪਧਾਰੇ

ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ : ਸਾਡੇ ਕਸ਼ਟ ਨਿਵਾਰਨਗੇ ਇਹ—2
ਵਿਗੜੇ ਕਾਜ ਸੰਵਾਰਨਗੇ ਇਹ—2
ਕੁਝ ਕਰਨਗੇ ਸਾਡੇ ਬਾਰੇ, ਹਮ ਘਰ...

ਆਵਾਜ਼ਾਂ : (ਭੀੜ ਵਿਚੋਂ) ਭੰਨਣਗੇ ਹੱਡ ਤੁਮ੍ਹਾਰੇ
ਹਮ ਘਰ ਸਾਹਬ ਪਧਾਰੇ

ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ : ਫ਼ਸਲਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਜੋ ਹੋਇਆ
ਭੁੱਬਾਂ ਮਾਰ ਕਿਸਾਨ ਜੋ ਰੋਇਆ
ਇਹ ਦੇਣਗੇ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਭਾਰੇ, ਹਮ ਘਰ...

ਆਵਾਜ਼ : (ਭੀੜ ਵਿਚੋਂ) ਇਹ ਸਭ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਰੇ
ਹਮ ਘਰ ਸਾਹਬ ਪਧਾਰੇ

ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੁਣ ਰਾਜ ਚਲਾਉਣਾ
ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ਹਾਲ ਬਣਾਉਣਾ
ਮੁੱਕ ਜਾਣਗੇ ਦੁਖੜੇ ਸਾਰੇ
ਹਮ ਘਰ ਸਾਹਬ ਪਧਾਰੇ

ਆਵਾਜ਼ : (ਭੀੜ ਵਿਚੋਂ) ਭੁੱਬਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਰੋਵੋਗੇ ਸਾਰੇ
ਹਮ ਘਰ ਸਾਹਬ ਪਧਾਰੇ

(ਪੁਲਿਸਮੈਨ ਦੀਆਂ ਘੁਰਕੀਆਂ ਦੇ ਥੱਲੇ ਸਾਰੇ ਬਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਹਬ ਬੋਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਵਾਂਗ ਅੱਗੋਂ ਉਹਦਾ ਤਰਜਮਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ।)

ਸਾਹਬ : ਅਮਨਾ ਤਮਨਾ ਮਿਲਛੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋਸ਼ੇ

ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ : ਸਾਹਿਬ ਕਹਿ ਰਹੇ ਨੇ—ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਬੜੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਭੀੜ ਵਿਚੋਂ : ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ।

(ਗੰਨਮੈਨ ਘੂਰੀ ਵੱਟਦਾ ਹੈ।)

ਸਾਹਬ : ਮੋਸ਼ੇ ਤੋਸ਼ੇ ਸੇਵਾ ਮੇਂ ਆਏ ਸੇ।
ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ : ਸਾਹਿਬ ਕਹਿ ਰਹੇ ਨੇ—ਉਹ ਇਥੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਆਏ ਨੇ।
ਭੀੜ ਵਿਚੋਂ : ਤਾਹੀਓਂ ਤਾਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਲਿਆਏ ਨੇ...(ਗੰਨਮੈਨ ਦੀ ਘੁਰਕੀ।)
ਸਾਹਬ : ਅਮਸ ਚਾਹਵਸ਼ ਚਾਰਸ਼ ਪਾਸ਼ਵ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੋਵਸ਼।
ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ : ਸਾਹਬ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੋਵੇ।
ਭੀੜ ਵਿਚੋਂ : ਮਾਰ ਦਿਓ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ, ਆਪੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ...(ਗੰਨਮੈਨ ਦੀ ਘੁਰਕੀ।)
ਸਾਹਬ : ਚੁਸ਼ ਲੋਕਸ਼ ਦੇਗਸ਼ ਫਸਾਦਸ਼ ਕਰਸ਼।
ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ : ਕੁਝ ਲੋਕ ਇਥੇ ਦੰਗਾ ਫਸਾਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ।
ਸਾਹਬ : ਅਮਨਾ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਸ਼ ਸਖਤੀਸ਼ ਦੁਬਾਵਸ।
ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ : ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਦਬਾ ਦੇਵਾਂਗੇ।
ਭੀੜ ਵਿਚੋਂ : ਉਹ ਤਾਂ ਦਿਸਦਾ ਪਿਆ ਏ...(ਗੰਨਮੈਨ ਦੀ ਘੁਰਕੀ।)
ਸਾਹਬ : ਅਮਨਾ ਫੇਰਸ਼ ਕੈਵਸ਼ ਤੋਸ਼ੇ ਮੇ ਆਏ ਸ਼ੇ।
ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ : ਅਸੀਂ ਫੇਰ ਕਹਿੰਨੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਆਏ ਹਾਂ।
ਸਾਹਬ : ਨਮਸ਼ਕਾਰ।

(ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਖਚਰੀ ਮੁਸਕਾਨ ਮੁਸਕਾਂਦੇ ਗੰਨਮੈਨਾਂ ਦੀ ਰਖਵਾਲੀ ਥੱਲੇ ਸਾਹਬ ਦਾ ਕਾਫ਼ਲਾ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪਿੱਠਾਂ ਵੱਲ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਸੱਥ ਵਿਚ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਪਿੱਠਭੂਮੀ 'ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਬੋਲ ਉੱਚੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।)

ਲਾਮ, ਲੇਖ ਫੁੱਟੇ ਸਾਡੀ ਧਰਤੀ ਦੇ
ਹੈ ਸਾਹਬਾਂ ਦਾ ਜੋ ਰਾਜ ਆਇਆ
ਫਰਿਆਦ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿਹੜੇ ਦਰ ਉੱਤੇ
ਰਾਖੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਿਆਂ ਨੇ ਜ਼ੁਲਮ ਢਾਹਿਆ

ਬਜ਼ੁਰਗ : ਇਹ ਸਾਹਬ ਕਿਉਂ ਆਏ ਨੇ ? ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਸੋਚਿਐ ?
ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਉੱਤੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸਾਜਸ਼ ਏ।
ਬਜ਼ੁਰਗ : ਪਰ ਇਹ ਉੱਤੇ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਹੀ ਕਾਮਯਾਬ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਇਤਫ਼ਾਕ ਨਹੀਂ...ਅਸੀਂ ਗਲਤੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।
ਚੂਨੀ ਲਾਲ : ਹਾਂ ਤਾਇਆ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮਝਾ, ਭਲਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਹੱਕ ਏ ਕਿ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਧਮਕੀਆਂ ਦੇਂਦੇ ਰਹਿਣ...ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਧਰਤੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਏ, ਅਸੀਂ ਇਹਦੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੇ।

ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ : ਪਰ ਤਾਇਆ ਚੂਨੀ ਲਾਲ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁਝ ਸਮਝਾ...ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੋਭਦਾ ਏ ਕਿ ਜਿਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਣ, ਉਹਦੀ ਬੋਲੀ ਨਾ ਅਪਣਾਉਣ...ਉਹਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਮਖ਼ੌਲ ਉਡਾਉਣ।

ਚੂਨੀ ਲਾਲ : ਇਹ ਗੱਲ ਗ਼ਲਤ ਏ ਤਾਇਆ...ਹੀਰ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਚੰਗੀ ਲੱਗਦੀ ਏ, ਭੰਗੜੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਮੇਲਿਆਂ ਦੀ ਰੌਣਕ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਚੰਗੀ ਲੱਗਦੀ ਏ, ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਅਸੀਂ ਵੀ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ : ਫੇਰ ਬੋਲੀ ਲਿਖਵਾਉਣ ਵੇਲੇ ਕਿਉਂ ਮੌਤ ਪੈਂਦੀ ਸੀ ?

ਚੂਨੀ ਲਾਲ : ਮੌਤ ਇਸ ਲਈ ਪੈਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਧਰਮ ਨਾਲ ਨੱਥੀ ਕਰਦੇ ਸੀ।

ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ : ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦੇ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਆਪਣਾ ਡਰ ਖਾਈ ਜਾਂਦਾ ਏ...ਤਾਇਆ ਮਾਵਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋਰੀ ਜਿਸ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਦੇਣ, ਇਹ ਉਸ ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਵੀ ਮੁਨਕਰ ਹੋ ਜਾਣ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਕੀ ਇਤਬਾਰ ?

ਚੂਨੀ ਲਾਲ : ਅਸੀਂ ਕਦੀ ਵੀ ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਨਹੀਂ ਹੋਏ...ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਮੁਨਕਰ ਹਾਂ ਕਿ ਬੋਲੀ ਕਿਸੇ ਇਕ ਧਰਮ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਮਿਹਣੇ ਦੇਣ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ? ਗੱਲ ਹੁਣ ਦੀ ਕਰੋ ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਇਥੋਂ ਤਕ ਅੱਪੜੀ ਹੋਈ ਏ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਡਾ ਏਥੇ ਰਹਿਣਾ ਵੀ ਗਵਾਰਾ ਨਹੀਂ। ਮੁੰਡੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਡੇ ਬੂਹਿਆਂ 'ਤੇ ਧਮਕੀਆਂ ਲਿਖ ਲਿਖ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਕਿ ਆਪਣਾ ਘਰ ਬਾਰ ਛੱਡ ਦਿਉ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਗੱਡੀ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿਆਂਗੇ। ਕਿਉਂ ਸਾਡਾ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ?

ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ : ਹੱਕ ਹੈਗਾ...ਜੇਕਰ ਬੰਦਿਆਂ ਵਾਕੁਣ ਰਵ੍ਹੋ...ਇਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕਹਿ ਕੇ ਰਵ੍ਹੋ।

ਚੂਨੀ ਲਾਲ : ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਹੀ ਕਹਿ ਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ : ਫੇਰ ਅੱਡੀਆਂ ਚੁੱਕ-ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਤਾਂਹ ਵੱਲ ਕਿਉਂ ਦੇਖਦੇ ਹੋ ? ਇਹ ਸਾਹਬ ਦਾ ਰਾਜ ਤੁਹਾਡੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਆਇਆ ਏ।

ਚੂਨੀ ਲਾਲ : ਨਹੀਂ, ਇਹ ਸਾਹਬਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਨੇ ਲਿਆਂਦਾ ਏ। ਭੂਤਰੇਪਨ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਹੁੰਦੀ ਏ...ਦਰਜ਼ੀ ਪੈਂਟਾਂ ਨਾ ਸੀਣ, ਕੋਈ ਬਿੰਦੀ ਨਾ ਲਾਏ, ਕੋਈ ਸਾੜ੍ਹੀ ਨਾ ਪਾਏ, ਕੋਈ ਸੁਰਖੀ ਨਾ ਲਾਏ।

ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ : ਸਾਡਾ ਵੱਸ ਚੱਲਿਆ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਫੇਰ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਾਂਗੇ।

ਚੂਨੀ ਲਾਲ : ਤੇ ਫੇਰ ਸਾਹਬਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਰਹੇਗਾ, ਚੀਕਾਂ ਕਿਉਂ ਮਾਰਦੇ ਹੋ ?

ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ : ਚੀਕਾਂ ਤੇ ਚੂਨੀ ਲਾਲਾ ਹਾਲੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਨਿਕਲਣੀਆਂ ਏ।

ਚੂਨੀ ਲਾਲ : ਸਾਡੀਆਂ ਤਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਨਿਕਲਣੀਆਂ ਸਨ, ਉਹ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ, ਮੇਰਾ ਛੋਟਾ ਭਰ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਹੁਣ ਮਾਰ ਲਓ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ, ਜੇ ਇਹੋ ਚਾਹੁੰਦੇ ਜੇ ?

ਤਾਇਆ : ਚੁੱਪ ਕਰੋ...ਤੁਹਾਡੀ ਇਹੋ ਆਪਸੀ ਨਫ਼ਰਤ ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਇਥੇ ਲਿਆਈ ਏ...ਮੱਤ ਭੁੱਲੋ ਸਾਹਬ ਜਦੋਂ ਆਉਂਦੇ ਨੇ, ਨਾਲ ਪੁਲਿਸ ਵੀ ਲਿਆਉਂਦੇ ਨੇ...ਫ਼ੌਜ ਵੀ ਲਿਆਉਂਦੇ ਨੇ।

ਆਲਾ ਸਿੰਘ : ਤੇ ਨਾਲ ਕੁੱਤੇ ਵੀ ਲਿਆਉਂਦੇ ਨੇ...ਮੈਂ ਡਾਕ ਬੰਗਲੇ ਢੇਰ ਸਾਰੇ ਕੁੱਤੇ ਬੱਧੇ ਵੇਖੇ ਨੇ।

ਚੂਨੀ ਲਾਲ : ਸਾਨੂੰ ਸਾਹਬਾਂ ਦੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤਾ ਡਰ ਏ।

ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ : ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁਚ-ਪੁਚ ਕਰਕੇ ਘਰ ਬੁਲਾਉਣਗੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਸ ਦੇਣਗੇ, ਰੋਟੀ ਦੇਣਗੇ...ਇਹ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਕੁੱਤੇ ਸਾਨੂੰ ਹੀ ਵੱਢਣ...ਪਰ ਚੂਨੀ ਲਾਲਾ, ਕੁੱਤੇ ਜੇ ਹਲਕਾ ਜਾਣ ਤੇ ਫੇਰ ਉਹ ਆਪਣਾ ਪਰਾਇਆ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ।

ਚੂਨੀ ਲਾਲ : ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਏ ਕੁੱਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਯਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ...ਕੁੱਤਿਆਂ ਵਰਗੀ ਯਾਰੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਿਭਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ...ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਵੇਖ, ਘਰ ਵਾਲੇ ਮੈਨੂੰ ਲੱਤ ਮਾਰ ਗਏ, ਪਰ ਮੇਰਾ ਡੱਬੂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਰਿਹਾ।

ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ : ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਡੱਬੂ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਸਾਹਬਾਂ ਦੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਅੱਲਾ ਸਿੰਘ : ਆਹੋ, ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਲੇ ਮੇਰੇ ਬੂਲੀ ਕੁੱਤੇ ਨੇ...(ਸਾਰੇ ਹੱਸਦੇ ਹਨ।)

ਤਾਇਆ : ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰੋ ਗੱਲ ਹਾਸੇ ਵਿਚ ਨਾ ਪਾਓ...ਵੇਲਾ ਸਮਝ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਏ...ਮੱਤ ਭੁੱਲੋ ਕਿ ਐਤਕੀਂ ਸਾਹਬਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਦਾ ਮਤਲਬ ਏ ਕਿ ਰਾਜ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਹੋਣਾ ਏ...ਰਾਜ ਡੰਡੇ ਦਾ ਹੋਣਾ ਏ ਤੇ ਡੰਡਾ ਜਦੋਂ ਵਰ੍ਹਨ ਲੱਗਦੈ...ਉਹ ਅੱਗਾ-ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦਾ।

ਚੂਨੀ ਲਾਲ : ਉਹ ਤਾਂ ਤਾਇਆ ਡੰਡਾ ਹੀ ਮਾਰਨਗੇ...ਇਹ ਤਾਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦੇ ਨੇ।

ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ : ਕਿਹੜੇ ਬੰਦੂਕਾਂ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦੇ ਨੇ...ਕੋਈ ਨਾਂ ਤਾਂ ਲੈ।

ਚੂਨੀ ਲਾਲ : ਨਾਂ ਤਾਰੇ ਦਾ ਲੈਨਾਂ ਹਾਂ...ਉਹਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਲੈਨਾ ਹਾਂ...ਹੁਣ ਧਮਕੀ ਲਿਖ ਗਏ ਨੇ ਕਿ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇਵੋ...ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਗੱਡੀ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲਵੋ...ਇਹ ਕਿਥੋਂ ਤਕ ਵਾਜਬ ਏ।

ਤਾਇਆ : ਕੋਈ ਵਾਜਬ ਨਹੀਂ...ਕੌਣ ਕਹਿੰਦਾ ਏ ਵਾਜਬ ਏ...ਇਥੇ ਸਭ ਨੇ

ਰਹਿਣਾ ਏ।

ਚੂਨੀ ਲਾਲ : ਇਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਿੰਨਾ ਹਾਂ...ਇਥੇ ਸਭ ਨੇ ਰਹਿਣਾ ਏ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਾਫ਼ ਕਹਿੰਨੇ ਹਾਂ, ਸਾਡਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਿਸਾਨ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਚੱਲਦਾ ਏ...ਕਿਸਾਨ ਸਾਡੀ ਲੋੜ ਪੂਰੀ ਕਰਦੇ ਨੇ...ਅਸੀਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪੂਰੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ...ਅਸੀਂ ਹੱਲ ਦਾ ਮੁੰਨਾ ਨਹੀਂ ਫੜ ਸਕਦੇ...ਇਹ ਹੱਟੀ ਨਹੀਂ ਬਹਿ ਸਕਦੇ।

ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ : ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਤਾਂ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਹੱਲ ਦੇ ਮੁੰਨੇ ਫੜਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਢਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪਿਆ, ਪਰ ਹੱਟੀ ਬਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਚੁਬਾਰੇ ਉੱਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਪਈ ਜਾਂਦਾ ਏ।

ਤਾਇਆ : ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਚੂਨੀ ਲਾਲ ਕੱਲੇ ਦਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਏ ? ਇਹ ਸਾਰਾ ਨਿਜ਼ਾਮ ਹੀ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਪਿਆ ਚਲਦੈ...ਕਸੂਰ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਏ ਤੇ ਅਸੀਂ ਲੜਦੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਹਾਂ...ਚੂਨੀ ਲਾਲ ਦੇ ਚੁਬਾਰੇ ਸਾਨੂੰ ਦਿਸ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉੱਤੇ ਬੈਠਿਆਂ ਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਵੱਲ ਸਾਡੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਹੁਣ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਧਾਓ ਨਾ...ਸਮਾਂ ਬਹੁਤ ਹੋ ਗਿਆ ਏ, ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚੋ। ਮੁਸੀਬਤ ਆ ਪਈ ਏ ਤੇ ਇਹਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਰਲ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਕਰਨਾ ਏ...(ਉਠਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ) ਇਹ ਸਭ ਸਮਝ ਲੈਣ, ਬਿਗਾਨਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜ ਬਿਗਾਨਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਏ।

(ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਦਰਮਿਆਨ ਪਿੱਠ ਭੂਮੀ ਤੋਂ ਆਵਾਜ਼—)

ਰਾਜ ਬਿਗਾਨਿਆਂ ਦਾ ਸਦਾ ਮਾੜਾ
ਸਮਝੀਏ ਆਪਣੇ ਬਿਗਾਨੇ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਮੀਆਂ
ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਦਾ ਬਿਨਾਂ ਇਤਫ਼ਾਕ ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ
ਰੱਖੀਏ ਯਾਦ ਸੌ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਇਕ ਮੀਆਂ

(ਫੇਡ ਆਊਟ)

ਸੀਨ ਦੋ

[ਤਾਏ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਬੈਠਕ। ਤਾਇਆ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਜਿੰਦਰ ਬਾਹਰੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।]

ਤਾਇਆ : ਜਿੰਦਰਾ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਘਰ ਆ ਜਾਇਆ ਕਰੋ...ਸਮਾਂ ਦੇਰ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ।

ਜਿੰਦਰ : ਅਸੀਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਗਿੰਦੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਚੁਬਾਰੇ ਵਿਚ ਸੀ...ਮੀਟਿੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ।

ਤਾਇਆ : ਕਾਹਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ?

ਜਿੰਦਰ : ਜੋ ਕੁਝ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਏ, ਉਹਦੇ ਬਾਰੇ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ। ਸਾਹਬਾਂ ਨੇ ਸਭ ਪਾਸੇ ਪੁਲਿਸ ਹੀ ਪੁਲਿਸ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਏ...ਜਿਧਰੋਂ ਵੀ ਲੰਘੋ, ਤਲਾਸ਼ੀ ਦੇ ਕੇ ਲੰਘੋ...ਆਪਣੇ ਹੀ ਘਰ ਅਸੀਂ ਕੈਦੀ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ, ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਤਾਰੇ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਏ...ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਜ ਫੇਰ ਚੂਨੀ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਹੱਟੀ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਏ। ਤਾਰੇ ਹੋਰੀਂ ਆਪ ਤਾਂ ਵਾਰਦਾਤ ਕਰਕੇ ਏਧਰ-ਉਧਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਵਖ਼ਤ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਕਿੰਨੇ ਸਾਰੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਅਗਲਿਆਂ ਥਾਣੇ ਬਿਠਾਈ ਰੱਖਿਆ...ਛਿੰਦੇ ਤੇ ਮਹਿੰਦਰ ਦੀ ਮਾਰ ਕੁਟਾਈ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੀਤੀ ਏ।

ਤਾਇਆ : ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਾਰੇ ਹੋਰਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ?

ਜਿੰਦਰ : ਦੱਸਣ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਗਲਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਭੁੱਲਿਆ ਹੋਇਆ ਏ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ।

ਤਾਇਆ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆ, ਨਾਂ ਲੈਣ ਨਾਲ ਫਾਇਦਾ ਤਾਂ ਕੁਝ ਹੋਣਾ ਨਹੀਂ, ਵੈਰ ਹੀ ਵਧਣਾ ਏ।

ਜਿੰਦਰ : ਨਾਲੇ ਬਾਪੂ ਜੇ ਉਹ ਨਾਂ ਲੈ ਲੈਂਦੇ, ਸਾਹਬਾਂ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿ ਮਿਲਣੀ ਸੀ, ਅੱਗੇ ਹੀ ਉਹ ਕੋਈ ਘੱਟ ਵਧੀਕੀਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ, ਛਿੰਦਾ ਤੇ ਮਹਿੰਦਰ ਵੀ ਚੁਬਾਰੇ ਵਿਚ ਆਏ ਸਨ...ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁੱਜੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਤਾਇਆ : ਫੇਰ ਤੁਸਾਂ ਕੀ ਸੋਚਿਐ ?

ਜਿੰਦਰ : ਅਸੀਂ ਇਹੀ ਸੋਚਿਐ ਕਿ ਤਾਰੇ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਨਿਬੜੀਏ...ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਈਏ ਕਿ ਉਹ ਗ਼ਲਤ ਲੜਾਈ ਲੜ ਰਹੇ ਨੇ...ਆਖਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਨੇ ਕਿ ਉਹ ਸਾਹਬਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜ ਰਹੇ ਨੇ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਗ਼ਲਤ ਹਰਕਤਾਂ ਨਾਲ ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਉੱਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਢਾਹੁਣ ਲਈ ਬਹਾਨਾ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ।

ਤਾਇਆ : ਕੀ ਉਹ ਸਮਝ ਜਾਣਗੇ ?

ਜਿੰਦਰ : ਨਹੀਂ ਸਮਝਣਗੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਢਾਂਗੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਏ। ਅਸੀਂ ਸਾਹਬਾਂ ਦਾ ਮੁਖਬਰ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ...ਉਹ ਕੋਈ ਸਾਡੇ ਦੋਸਤ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਤਾਰੇ ਹੋਰੀਂ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਐਵੇਂ ਨਜਾਇਜ਼ ਦਹਿਸ਼ਤ ਪਾਈ ਰੱਖਣ।

ਤਾਇਆ : ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸਾਂ...ਵੱਡੇ ਸਾਹਬ ਦਾ ਬਿਆਨ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਥੇ ਅਮਨ-ਅਮਾਨ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ ਨੇ।

ਜਿੰਦਰ : ਇਹ ਵੀ ਬਾਪੂ ਜੀ, ਸਭ ਕਹਿਣ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੇ...ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਪਤਾ ਹੀ ਏ, ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੀਅਤ ਅਮਨ-ਅਮਾਨ ਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿਚ ਲੈਣ...ਜੋ ਭੀੜ ਪਈ ਏ, ਉਹਦਾ ਕੋਈ ਹੱਲ ਲੱਭਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਨ...ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕੋ ਤਰੀਕਾ ਅਪਣਾਇਆ ਏ ਕਿ ਡੰਡੇ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ...ਹਰ ਰੋਜ਼ ਪੰਜ ਸੱਤ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਕੁਝ ਤਾਰੇ ਹੋਰੀਂ ਮਾਰ ਦੇਂਦੇ ਨੇ ਤੇ ਕੁਝ ਸਾਹਬਾਂ ਦੀ ਪੁਲਿਸ।

ਤਾਇਆ : ਅੱਜ ਸੱਥ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਸਾਹਬ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਤਾਂ ਮੰਗਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ।

ਜਿੰਦਰ : ਅਸੀਂ ਸਭਾ ਵੱਲੋਂ ਇਹੀ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਏ ਕਿ ਐਸੀ ਰਾਏਆਮਾ ਬਣਾਈਏ ਜਿਥੇ ਤਾਰੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾ ਦੇਈਏ ਕਿ ਉਹ ਜਿਹੜੀ ਖੇਡ ਬਾਹਰਲਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹਿ 'ਤੇ ਖੇਡ ਰਹੇ ਨੇ, ਉਹ ਖੇਡ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਕਦੀ ਵੀ ਸਫ਼ਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਤੇ ਨਾਲੇ ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੱਸ ਦੇਈਏ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਆਪ ਰਾਜ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹਾਂ।

ਤਾਇਆ : ਠੀਕ ਰਾਹ ਵੀ ਇਹੋ ਏ...ਹਲਾ, ਮੈਂ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਪੈਣ ਲੱਗਾ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਇਸ ਬੈਠਕ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਲੰਘ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆਈਂ।

ਜਿੰਦਰ : ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਹਾਲੇ ਪੈਣ ਲੱਗਾ, ਇਕ ਪੋਸਟਰ ਦਾ ਮਜ਼ਮੂਨ ਲਿਖਣਾ ਏ, ਜਿਹੜਾ ਕੱਲ੍ਹ ਪਿੰਡ ਲਗਾਉਣਾ ਏ।

(ਬਾਪੂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿੰਦਰ ਬੂਹਾ ਲਗਾਉਂਦਾ ਏ, ਫੇਰ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਲਿਖਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਬੂਹਾ ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਖੜਕਦਾ ਹੈ।)

ਜਿੰਦਰ : ਕੌਣ ਏ ?

ਆਵਾਜ਼ : ਆਪ ਹੀ ਹਾਂ, ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹ।

ਜਿੰਦਰ : ਨਾਂ ਤਾਂ ਲੈ।

ਆਵਾਜ਼ : ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ, ਪਛਾਣ ਲੈ।

ਜਿੰਦਰ : (ਉਠਦਿਆਂ ਹੋਇਆ) ਤਾਰਾ।

ਆਵਾਜ਼ : ਹਾਂ ਤਾਰਾ।

(ਜਿੰਦਰ ਉੱਠ ਕੇ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਤਾਰਾ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।)

ਜਿੰਦਰ : ਤਾਰਿਆ ਤੇਰਾ ਇਥੇ ਆਉਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ...ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਏ ਕਿ ਤੇਰਾ ਤੇ ਮੇਰਾ ਰਾਹ ਇਕ ਨਹੀਂ।

ਤਾਰਾ : ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਡਰ ਏ ਕਿ ਜੇ ਮੇਰਾ ਇਥੇ ਆਉਣ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨਗੇ ?

ਜਿੰਦਰ : ਤੰਗ ਹੋਣ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਅਸੀਂ ਕਿਹੜਾ ਬਚੇ ਹੋਏ ਹਾਂ...ਆਪਣੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਚਲਦਿਆਂ ਸਾਨੂੰ ਮੌਤ ਵੀ ਆ ਜਾਏ, ਕੋਈ ਰੰਜ ਨਹੀਂ ਹੋਏਗਾ, ਪਰ ਐਵੇਂ ਕਿਸੇ ਉਲਝਣ ਵਿਚ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਫਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ।

ਤਾਰਾ : ਬਸ ਇਸੇ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਤੈਨੂੰ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਕਰਨ ਆਇਆ ਹਾਂ ਕਿ ਐਵੇਂ ਕਿਸੇ ਉਲਝਣ ਵਿਚ ਨਾ ਫਸੋ। ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਵਾਲੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ...ਕੋਈ ਵੀ ਐਕਸ਼ਨ ਹੋ ਸਕਦੈ...ਇਸ ਲਈ ਇਕ ਦੋਸਤ ਵਾਕੁਣ ਤੈਨੂੰ ਇਹੀ ਕਹਿਣ ਆਇਆ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਨਾ ਆਉ...ਸਾਡੇ ਲਈ ਇਹ ਲੜਾਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਲੜਾਈ ਏ...ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਣਾ ਹੈ।

ਜਿੰਦਰ : ਕੀ ਏ ਤੁਹਾਡਾ ਮਿਸ਼ਨ ?

ਤਾਰਾ : ਅਸੀਂ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ੰਜੀਰਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨਾ ਏ...ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਹੋਵੇ।

ਜਿੰਦਰ : ਧਰਮ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਹੋਵੇ...ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਧਰਮ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਇਸ ਨੂੰ ਨਿੱਜ ਤਕ ਸੀਮਤ ਰੱਖੇ, ਪਰ ਅੱਜ ਦੀ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਧਰਮ ਆਧਾਰਤ ਰਾਜ ਬਣਾਉਣਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਪਹੀਆ ਪੁੱਠਾ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ...ਇਸੇ ਨੁਕਤੇ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਸਾਡੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧਤਾ ਏ, ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਵੀ ਜਨੂੰਨ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜ ਰਹੇ ਹੋ ਤੇ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਸਾੜ ਰਹੇ ਹੋ।

ਤਾਰਾ : ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਲੈਕਚਰ ਸੁਣਨ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।

ਜਿੰਦਰ : ਫੇਰ ਕੀ ਕਰਨ ਆਇਆ ਏ...ਧਮਕੀ ਦੇਣ ਆਇਆ ਏਂ ? ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਤੇਰੀ ਡੱਬ ਵਿਚ ਪਿਸਤੌਲ ਏ, ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰ ਵੀ ਸਕਦਾ ਏਂ...ਬੰਦਾ ਮਾਰਨਾ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਹੁਣ ਕੀੜੀ ਮਾਰਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਏ।

ਤਾਰਾ : ਨਿਹੋਰਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਏ ?

ਜਿੰਦਰ : ਨਹੀਂ, ਨਿੱਕੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਤਾਰੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਇਸ ਲਈ ਲੜ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਛੱਪੜ ਕੰਡੇ ਡੱਡੂ ਨੂੰ ਢੀਮਾਂ ਕਿਉਂ ਮਾਰਦੇ ਹਾਂ।

ਤਾਰਾ : ਪਾਣੀ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਹੀ ਪੁਲਾਂ ਥੱਲਿਓਂ ਲੰਘ ਗਿਆ।

ਜਿੰਦਰ : ਪਰ ਪੁਲ ਤਾਂ ਉਥੇ ਹੀ ਖਲੋਤਾ ਏ, ਜਿਹੜਾ ਇਕ ਕਿਨਾਰੇ ਨੂੰ ਦੂਜੇ

ਕਿਨਾਰੇ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਏ।

ਤਾਰਾ : ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਯਾਦ ਰੱਖਾਂਗਾ, ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਮੇਰੀ ਮੰਨ ਲੈ, ਕੱਲ੍ਹ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਜਲਸਾ ਤੁਸੀਂ ਰੱਖਿਆ ਏ, ਉਹ ਨਾ ਕਰੋ।

ਜਿੰਦਰ : ਤਾਰਿਆ, ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਹੀਂ...ਉਹ ਸਾਹਬਾਂ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਏ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਇਸ ਲਹੂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ...ਅਸੀਂ ਚੰਗੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।

ਤਾਰਾ : ਇਹ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਵੀ ਇਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਲੜ ਰਹੇ ਹਾਂ...ਕੌਣ ਠੀਕ ਏ, ਕੌਣ ਗ਼ਲਤ ਏ, ਇਹ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ ਹੀ ਦੱਸੇਗਾ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਾਹਲ ਏ, ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਖ਼ਤਰਾ ਵਧ ਸਕਦਾ ਏ, ਤਾਏ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਪੈਰੀਂ ਪੈਣਾ ਆਖੀਂ...ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਏ ਕਿ ਇਸ ਘਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਤਾਏ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਬਗ਼ੈਰ ਜਾ ਰਿਹਾਂ ਹਾਂ...ਇਕ ਸੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਚੰਗੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

(ਜਾਣ ਲਈ ਮੁੜਦਾ ਹੈ।)

ਜਿੰਦਰ : ਤਾਰਿਆ, ਤੂੰ ਆਖਿਆ ਕੌਣ ਠੀਕ ਏ, ਕੌਣ ਗ਼ਲਤ...ਇਹ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ ਦੱਸੇਗਾ...ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਰਹੇਗੀ।

(ਤਾਰਾ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿੰਦਰ ਉਹਦੀ ਪਿੱਠ ਵੱਲ ਵੇਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਪਿੱਠਭੂਮੀ ਤੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।)

ਦੱਦਾ—ਦੋਸਤਾ ਫੜਿਆ ਰਾਹ ਮਾੜਾ
ਚੜ੍ਹਿਆ ਜਨੂੰਨ ਦਾ ਤੈਨੂੰ ਤਾਪ ਮੀਆਂ
ਅੱਗ ਨਫ਼ਰਤ ਦੀ ਫੈਲੀ
ਐਸਾ ਦਿੱਤਾ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਸਰਾਪ ਮੀਆਂ

(ਫੇਡ ਆਊਟ)

ਸੀਨ ਤਿੰਨ

[ਤਾਰੇ ਦਾ ਘਰ। ਥਾਣੇਦਾਰ ਤੇ ਦੋ ਸਿਪਾਹੀ ਹਨੇਰੀ ਵਾਕੁਣ ਮੰਚ 'ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਫੈਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤਾਰੇ ਦਾ ਬਾਪੂ ਸਟੇਜ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ।]

ਬਾਪੂ : ਥਾਣੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਗੱਲ ਏ ?

ਥਾਣੇਦਾਰ : ਕਿਉਂ ਬਾਪੂ, ਤਾਰਾ ਤੇਰਾ ਹੀ ਮੁੰਡਾ ਏ ?

ਬਾਪੂ : ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਹੀ ਮੁੰਡਾ ਏ।
ਥਾਣੇਦਾਰ : ਕਿਥੇ ਏ ਉਹ ?
ਬਾਪੂ : ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਘਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਘਰ ਰਹਿੰਦਾ ਏ।
ਥਾਣੇਦਾਰ : ਫੇਰ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਥਾਣੇ ਚੱਲ।
ਬਾਪੂ : ਕਿਉਂ, ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਚੱਲਾਂ ? ਕੀ ਕਸੂਰ ਏ ਮੇਰਾ ?
ਥਾਣੇਦਾਰ : ਕਸੂਰ ਤੇਰਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤਾਰਾ ਤੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਏ।
ਬਾਪੂ : ਪਰ ਮੇਰਾ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਜਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਲਵੋ, ਉਹਨੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਸੰਬੰਧ ਤੋੜ ਲਏ ਨੇ।
ਥਾਣੇਦਾਰ : ਪਰ ਤੇਰੇ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਇਹ ਟੁੱਟਦੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਨੇ...(ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ) ਇਹਦਾ ਮਾਲ ਡੰਗਰ ਵੀ ਖੋਲ੍ਹ ਲਵੋ ਤੇ ਥਾਣੇ ਜਾ ਬੰਨੋ...ਤਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਬਾਪੂ ਵੀ ਆ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਮਾਲ ਡੰਗਰ ਵੀ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਏਗਾ।

(ਜਿੰਦਰ ਤੇ ਉਹਦੇ ਦੋ ਸਾਥੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।)

ਜਿੰਦਰ : ਥਾਣੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਬੜੀ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਏ...ਅਸੀਂ ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿਆਂਗੇ।
ਬਾਕੀ ਦੋ : (ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ) ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿਆਂਗੇ।
ਥਾਣੇਦਾਰ : ਕੌਣ ਹੋ ਤੁਸੀਂ ?
ਜਿੰਦਰ : ਪਿੰਡ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਾਂ।
ਥਾਣੇਦਾਰ : (ਟਿਚਕਰ ਨਾਲ) ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹੋ।
ਇਕੱਠੇ : ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਾਂ।
ਥਾਣੇਦਾਰ : (ਟਿਚਕਰ ਨਾਲ) ਤੁਸੀਂ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ ?
ਇਕੱਠੇ : ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।
ਥਾਣੇਦਾਰ : (ਰੋਅਬ ਨਾਲ) ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਿਥੇ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਤਾਰੇ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਚੂਨੀ ਲਾਲ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ’ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਧਮਕੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੁਸੀਂ ਬੂਹੇ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਕਿਉਂ ਬੈਠੇ ਰਹੇ ?
ਜਿੰਦਰ : (ਬੜੇ ਠਰੰਮੇ ਨਾਲ) ਇਹੋ ਸਵਾਲ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ’ਤੇ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਿਥੇ ਸੀ...ਤੁਹਾਡੀ ਵੀ ਚੌਂਕੀ ਨਾਲ ਪੈਂਦੀ ਹੈ...ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਪਹਿਰੇ ’ਤੇ ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਸੀ...ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਜੀਪਾਂ ਨੇ, ਸਟੇਨਾਂ ਨੇ...ਰਫ਼ਲਾਂ ਨੇ, ਬੰਦੂਕਾਂ ਨੇ, ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕੀ ਏ ? ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਫੜ ਸਕਦੇ, ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਫੜੀਏ ? ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੋਰਚਿਆਂ ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹੋ...ਬੋਰੀਆਂ ਉਹਲੇ ਲੁਕ ਜਾਂਦੇ

ਹੋ...ਪਿੱਛੋਂ ਆ ਕੇ ਸਾਡੇ ਮਾਲ ਡੰਗਰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹੋ...ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਦੱਸੋ ਤਾਰੇ ਤੇ ਉਹਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਕੋਲ ਬੰਦੂਕਾਂ ਨੇ...ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਲ ਸਕਦੇ ਸਾਂ ?

ਥਾਣੇਦਾਰ : ਹੁਣ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਕਹੀਏ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਵੀ ਬੰਦੂਕਾਂ ਨੇ ਤੇ ਫੇਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਲਦੇ ਹੋ ?

ਜਿੰਦਰ : ਇਹੋ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਵੀ ਬੰਦੂਕਾਂ ਨੇ...ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਵੀ ਬੰਦੂਕਾਂ ਨੇ, ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਨਿਬੜਦੇ ?

(ਤਾਇਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।)

ਬਾਪੂ : ਹਾਂ ਥਾਣੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਨਿਬੜਦੇ... ਸਾਨੂੰ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਰਗੜਦੇ ਹੋ ?

ਥਾਣੇਦਾਰ : ਬਾਪੂ ਜੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਤੁਹਾਡਾ ਵੀ ਏ।

ਜਿੰਦਰ : ਥਾਣੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ...ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਜਿੰਨਾ ਸਾਡਾ ਏ, ਓਨਾ ਹੀ ਤੁਹਾਡਾ ਏ...ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਏ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਇਹਦਾ ਕੋਈ ਬਾਇੱਜ਼ਤ ਹੱਲ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਹੱਲ ਕਿਥੇ ਏ ? ਬਸ ਬੰਦੂਕਾਂ ਹੀ ਬੰਦੂਕਾਂ ਨੇ...ਏਧਰ ਵੀ ਤੇ ਉਧਰ ਵੀ। ਥਾਣੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ ਹੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਬੜਾ ਖਿਚਾਅ ਵਧਿਆ ਹੋਇਆ ਏ...ਮੇਰੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਏ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦੇਵੋ...ਸਾਨੂੰ ਡਾਕ ਬੰਗਲੇ ਸਾਹਬ ਨਾਲ ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰ ਲੈਣ ਦੇਵੋ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਨਾਲ ਚੱਲ ਸਕੋ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਏ, ਸਾਹਬ ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ।

ਥਾਣੇਦਾਰ : ਨਹੀਂ, ਹੁਣ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ...ਸਾਹਬ ਨੇ ਬੋਲੀ ਸਿੱਖ ਲਈ ਏ।

(ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਬਾਹਰ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪਿੱਠਭੂਮੀ 'ਤੇ ਬੋਲ ਉੱਚੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।)

ਹਾਹਾ : ਹੱਕ ਦੀ ਲੋਕਾਂ ਗੱਲ ਆਖੀ, ਢਿੱਲਾ ਪੈ ਗਿਆ ਥਾਣੇਦਾਰ ਮੀਆਂ...
ਕਰਨ ਗੱਲ ਸਾਹਬਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿੱਧੀ, ਕੋਲ ਪਹੁੰਚੇ ਜਾ ਸਰਕਾਰ ਮੀਆਂ...।

ਸੀਨ ਚਾਰ

[ਮੰਚ ਤੇ ਸਿਪਾਹੀ ਡਾਇਗ ਨਲੀ ਚੱਲਦੇ ਹੋਏ ਪਹਿਰਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਨਾਅਰਾ ਲਾਉਂਦੇ ਲੋਕ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼—ਧੱਕਾ ਸ਼ਾਹੀ ਮੁਰਦਾਬਾਦ।]

(ਸਾਹਬ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਅਰੇ ਲੱਗਣੇ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।)

ਜਿੰਦਰ : ਸਾਹਬ, ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਏ।

ਸਾਹਬ : ਜ਼ਰੂਰ ਕਰੇਂ...ਜ਼ਰੂਰ ਕਰੇਂ।

ਜਿੰਦਰ : ਤੁਸੀਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਆਤੰਕਵਾਦ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਾਹਬ : ਹਾਂ, ਉਨਕੀ ਕੋਆਪਰੇਸ਼ਨ ਕੇ ਬਗ਼ੈਰ ਹਮ ਕੈਸੇ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਂਗੇ ?

ਜਿੰਦਰ : ਪਰ ਲੋਕ ਸਹਿਯੋਗ ਤਾਂ ਹੀ ਦੇਣਗੇ, ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੋਵੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲੜ ਰਹੇ ਹੋ।

ਸਾਹਬ : ਹਮ ਤੋਂ ਬਰਾਬਰ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੈ ਕਿ ਹਮ, ਹਮਾਰੀ ਪੁਲੀਸ, ਆਪ ਕੀ ਲੜਾਈ ਲੜ ਰਹੀ ਹੈ...ਹਮ ਨੇ ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਤੰਕਵਾਦ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨਾ ਹੈ...ਇਸ ਧਰਤੀ ਪਰ ਤਿੰਨ ਕਿਸਮ ਦੇ ਆਤੰਕਵਾਦੀ ਹੈ... 134 ਏ ਕਲਾਸ ਹੈਂ...406 ਬੀ ਕਲਾਸ ਹੈਂ...786 ਸੀ ਕਲਾਸ ਹੈਂ।

ਤਾਇਆ : ਸਾਹਬ ਜੀ, ਇਹ ਹਿਸਾਬ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖੋ, ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ 134 ਨੇ ਕਿ 234, 406 ਨੇ ਜਾਂ 806 ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਕਹਿਣ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਪੁਲਿਸ ਕੋਈ ਸਾਡੀ ਲੜਾਈ ਨਹੀਂ ਲੜ ਰਹੀ।

ਜਿੰਦਰ : ਉਹ ਆਤੰਕਵਾਦ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਬਹਾਨੇ, ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਦਖ਼ਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸਾਹਬ : ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ ਤੋ ਬਤਾਓ।

ਤਾਇਆ : ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਤੁਹਾਡੀ ਪੁਲੀਸ ਤਾਰੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਗਈ...ਉਸ ਦੇ ਬਾਪ ਨੂੰ ਪਕੜਣ, ਉਹਦਾ ਮਾਲ ਡੰਗਰ ਖੋਲ੍ਹਣ।

ਸਾਹਬ : ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਇਕ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਆਤੰਕਵਾਦੀ ਹੈ...ਯੇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਉਸਕੋ ਪਕੜਨੇ ਕੇ ਲੀਏ ਕੀ ਹੈ...ਉਸ ਕੇ ਬਾਪ ਕੋ ਥਾਣੇ ਬਿਠਾਏਗਾ, ਤਭੀ ਵੋਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕੋ ਪੁਲੀਸ ਕੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰੇਗਾ।

ਜਿੰਦਰ : ਸਾਹਬ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਕਿਸ ਧਾਰਾ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਗਰ ਕੋਈ ਮੁਜ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਉਹਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜ ਲਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਲ-ਡੰਗਰ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਥਾਣੇ ਲੈ ਜਾਵੇ।

ਸਾਹਬ : ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਬਾਤ ਵਿਧਾਨ ਮੇਂ ਲਿਖੀ ਹੋ।

ਜਿੰਦਰ : ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਹ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਮੁਤਾਬਕ ਨਹੀਂ...ਤੁਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਹ ਰਾਜ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਹੈ।

ਸਾਹਬ : ਹਮ ਯੇਹ ਕੈਸੇ ਮਾਨ ਸਕਤਾ ਹੈ...ਆਖ਼ਰ ਹਮਾਰੇ ਭੀ ਕੋਈ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈਂ... ਹਮਨੇ ਤੁਮਾਰੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਕਰਨੀ ਹੈ...ਚੂਨੀ ਲਾਲ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਕਰਨੀ ਹੈ...ਆਪ ਨੇ ਚੂਨੀ ਲਾਲ ਕੋ ਆਤੰਕਵਾਦੀਓਂ ਸੇ ਬਚਾਨਾ

ਹੈ। ਤੁਮ ਹੀ ਬਤਾਓ, ਹਮ ਕਿਆ ਕਰੇਂ ?

ਜਿੰਦਰ : ਆਪਣੇ ਉਪਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹੋ ਕਿ ਇਸ ਮਸਲੇ ਦਾ ਕੋਈ ਸਿਆਸੀ ਹੱਲ ਲੱਭਣ।

ਤਾਇਆ : ਸਾਹਬ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਾਨੋਮਾਲ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਕਰਨਾ ਹਰ ਇਕ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ...ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ...ਚੂਨੀ ਲਾਲ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ, ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਸਰਕਾਰ ਕਹਿਲਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਜਾਨ-ਮਾਲ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜਮਹੂਰੀ ਹੱਕ ਖੋਹ ਲਵੋ...ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਖੁੱਲ੍ਹ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਗ਼ੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰ ਸਕਣ ਸਾਹਬ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲਵੋ...ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ...ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿਚ ਲਵੋ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੋ, ਜੋ ਆਤੰਕਵਾਦ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

ਸਾਹਬ : ਹਮ ਸਭ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲੀਏ ਤਿਆਰ ਹੈਂ...ਮਗਰ ਪਹਿਲੇ ਇਸ ਧਰਤੀ ਪਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੋਨਾ ਚਾਹੀਏ।

ਤਾਇਆ : ਸ਼ਾਂਤੀ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋਏਗੀ, ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਣ ਲਈ ਕੁਝ ਲੋੜੀਂਦੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣਗੇ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਡੰਡੇ ਨਾਲ ਹੱਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ।

ਸਾਹਬ : ਹਮ ਚਾਹੇਂਗੇ ਐਸਾ ਨਾ ਹੋ, ਹਮ ਅਪਨੀ ਪੁਲਿਸ ਕੋ ਹਿਦੈਤ ਕਰੇਂਗੇ ਕਿ ਕਿਸੀ ਕੇ ਸਾਥ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਨਾ ਹੋ...ਤੁਮ ਘਰ ਪਰ ਆਰਾਮ ਸੇ ਬੈਠੋ, ਸਭ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।

(ਲੋਕ ਵਾਪਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਹਬ ਏਧਰ-ਉਧਰ ਟਹਿਲਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈ।)

ਸਾਹਬ : ਦੇਖੋ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ...ਤੁਮ ਇਸ ਬਾਤ ਕੋ ਟੈਕਟਫੁਲੀ ਹੈਂਡਲ ਕਰੋ... ਹਮ ਰੀਜ਼ਲਟ ਚਾਹਤਾ ਹੈ...ਲੋਕ ਬੋਲਤੇ ਹੈਂ ਤੋਂ ਬੋਲਨੇ ਦੋ...ਤੁਮ ਅਪਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਜਾਰੀ ਰੱਖੋ...(ਵਕਫ਼ਾ) ਹਮ ਸੇ ਜਵਾਬ ਮਾਂਗਤੇ ਥੇ...ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਮ ਹਰ ਇਕ ਭੌਂਕਤੇ ਹੁਏ ਕੁੱਤੇ ਕੇ ਸਵਾਲੋਂ ਕਾ ਜਵਾਬ ਦੇਂ।

(ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਿੱਠਭੂਮੀ ਤੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।)

ਹਾਹਾ—ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਸਦਾ ਸੋਚ ਇਕੋ

ਬਿਨਾਂ ਡੰਡੇ ਨਾ ਕੋਈ ਇਲਾਜ ਮੀਆਂ
ਪਰ ਲੋਕ-ਹਿੱਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੀਨੇ ਅੰਦਰ
ਆਉਂਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਕਦੇ ਨਾ ਬਾਜ਼ ਮੀਆਂ

ਸੀਨ ਪੰਜ

[ਲੋਕ ਸੱਥ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਤਾਲ ਵਿਚ ਹੇਠਲੇ ਨਾਅਰੇ ਲੱਗ ਰਹੇ ਹਨ—
ਪਿੰਡ ਦੀ ਬਿਜਲੀ ਬੰਦ ਹੈ। ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਕੀ, ਪਿੰਡ ਦਾ ਪਾਣੀ ਬੰਦ ਹੈ..ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ? ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਉੱਜੜ ਗਏ, ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਕੀ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਖੇੜੇ ਉੱਜੜ ਗਏ...ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ? ਪਿੰਡ ਦੇ ਖੇਤ ਉੱਜੜ ਗਏ...ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਕੀ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਘਰ ਉੱਜੜ ਗਏ...ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ? (ਤੇਜ਼ ਲੈਅ ਵਿਚ) ਬਿਜਲੀ ਬੰਦ ਹੈ...ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਕੀ, ਪਾਣੀ ਬੰਦ ਹੈ...ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਕੀ। ਖੇਤ ਉੱਜੜ ਗਏ, ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ? ਘਰ ਉੱਜੜ ਗਏ, ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ?]

ਤੇਜ਼ ਲੈਅ ਵਿਚ : ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਕੀ, ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਕੀ...ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਕੀ, ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਕੀ...।

ਤਾਇਆ : ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ? ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਧਰਤੀ ਉੱਜੜ ਜਾਏ, ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸਾਡਾ ਵਾਸਤਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਚੁੱਪ ਦਰਸ਼ਕ ਬਣ ਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ...ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਦਖ਼ਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰਨੀ ਪਏਗੀ...ਸੱਚ ਨੂੰ ਸੱਚ ਕਹਿਣਾ ਪਏਗਾ...ਮੈਂ ਤਾਰੇ ਹੋਰਾਂ ਵੀ ਸੱਦਾ ਭੇਜਿਆ ਹੈ।

ਸੱਥ ਵਿਚੋਂ ਇਕ : ਕੀ ਉਹ ਆਉਣਗੇ ?

ਦੂਜਾ : ਆਉਣਗੇ ਕਿਉਂ ਨਾ...ਕੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਕੋਈ ਠੁਕਰਾ ਸਕਦੈ।

(ਭੀੜ ਵਿਚੋਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਘੁਸਰ-ਮੁਸਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। 'ਤਾਰਾ ਨਾ ਆਇਆ, ਤਾਰਾ ਭਲਾ ਕੀਹਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ' ਆਦਿ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਤਾਰਾ ਆਪਣੇ ਦੋ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਭੀੜ ਵਿਚ ਹਰ ਇਕ ਵੱਲ ਵਾਰੀ-ਵਾਰੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ...ਚੂਨੀ ਹੋਰੀ ਡਰਦੇ ਹਨ, ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਖਿਸਕਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਤਾਇਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਤਾਰਾ ਤਾਏ ਦੇ ਗੋਡੀਂ ਹੱਥ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਤਾਇਆ

ਉਹਨੂੰ ਮੋਢਿਆਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਬਰਾਬਰ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ।)

ਤਾਇਆ : ਤਾਰਿਆ ਪੁੱਤ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ, ਤੂੰ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਮੇਰੀ ਲਾਜ ਰੱਖੀ ਹੈ, ਅਗਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਵੀ ਸਮਝ ਲੈ ਕਿ ਤੂੰ ਪੰਚੈਤ ਵਿਚ ਆਇਆ ਏਂ, ਇਥੇ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਦਾ ਹੱਕ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਧੱਕਾ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏਗਾ।

ਤਾਰਾ : ਠੀਕ ਏ।

ਤਾਇਆ : ਤੇ ਕੋਈ ਐਸਾ ਨਾਹਰਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇਗਾ, ਜੋ ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਦਿਲ ਦੁਖਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਤਾਰਾ : ਠੀਕ ਏ।

ਤਾਇਆ : ਮੈਂ ਇਥੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ...ਬੜੇ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਫੇਰ ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ ਬੈਠੇ ਹਾਂ...ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਵਾਪਰ ਗਿਆ ਏ...ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕੀਮਤੀ ਜਾਨਾਂ ਚਲੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ...ਪਵਿੱਤਰ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਬੇਪੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਹ ਢਹਿ-ਢੇਰੀ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਜੋ ਉਸ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀਆਂ ਹੀ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਝੱਲਣੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਇਕ ਧਰਮ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਡਰ ਅਤੇ ਸਹਿਮ ਵਿਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਜ਼ਾਰਨੀ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਬਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਣਾ ਪਿਆ ਹੈ...ਅਸੀਂ ਜਦੋਂ ਇਕ ਧਿਰ ਤੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਦੀ ਉਂਗਲ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਧਿਰ ਦੂਜੀ ਧਿਰ 'ਤੇ ਉਂਗਲ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਆਪਸੀ ਦੁਫੇੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ...ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਇਤਫ਼ਾਕ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹੀ ਲੋਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਤਰੱਕੀ ਇਕ ਅੱਖ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੜ ਮੱਚਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਸਾਹਬਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਮੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ...ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਣੇ ਨਾਅਰੇ ਲੱਗ ਰਹੇ ਸਨ, ਸਾਡੀਆਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਨਾਲ ਸਾਹਬਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਰਾਜ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ ਤੇ ਉਹ ਕਾਰਨ ਵੀ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨੇ ਪੈਣਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਲਗਾ ਕੇ ਇਹ ਰਾਜ ਇਥੇ ਆਇਆ ਹੈ...ਤਾਰਿਆ ਤੂੰ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸਮਝ ਰਿਹੈਂ...ਬਹੁਤੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇਰੇ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ।

ਤਾਰਾ : ਮੈਂ ਸਮਝ ਰਿਹੈਂ...ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ ? ਕੀ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਗੋਡੇ ਟੇਕ ਦੇਵਾਂ...ਕੀ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੁੱਚੜਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇਵਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਕੋਹ ਕੇ ਮਾਰ ਦੇਣ, ਕਿਸੇ ਪੁਲ ਤੇ ਮੁਕਾਬਲਾ

ਦੱਸ ਕੇ ਮੇਰੀ ਲਾਸ਼ ਕੁੱਤਿਆਂ ਅੱਗੇ ਪਾ ਦੇਣ।

ਤਾਇਆ : ਇਹਦੇ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਫੇਰ ਵੀ ਸੋਚ ਸਕਦੈ ਹਾਂ...ਅਸੀਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹਵਾਂਗੇ ਕਿ ਤੂੰ ਗੋਡੇ ਟੇਕੇਂ ਜਾਂ ਜ਼ਲੀਲ ਹੋਵੇਂ...ਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਤੈਨੂੰ ਸਾਡੀ ਇਕ ਗੱਲ ਮੰਨਣੀ ਪਵੇਗੀ।

ਤਾਰਾ : ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਗਰੰਟੀ ਕਰਦੇ ਹੋ...ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਈਏ, ਸਾਨੂੰ ਇਥੇ ਅਮਨ ਚੈਨ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ...ਸਾਡੀਆਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਮੰਗਾਂ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।

ਤਾਇਆ : ਅਸੀਂ ਇਹ ਗਰੰਟੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕੌਣ ਹਾਂ ? ਹਾਂ, ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਮੰਨੇਗਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਕ ਆਵਾਜ਼ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਮੰਗ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਹਾਲਾਤ ਐਸੇ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਕਿ ਇਥੇ ਸਾਰੇ ਅਮਨ ਚੈਨ ਨਾਲ ਰਹੀਏ।

ਗਿਆਨੀ : ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮੁਖੀ ਸਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤਾਰੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟ ਕੇ ਅਮਨ ਚੈਨ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁਣ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਵੇਗੀ।

ਆਲਾ ਸਿੰਘ : ਤੂੰ ਗਿਆਨੀ ਰਹਿਣ ਦੇ, ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਕੌਣ ਸੁਣਦਾ ਸੀ, ਤੇਰੀ ਡੋਰ ਤਾਂ ਦੂਰ ਬੈਠੇ ਖਿੱਚਦੇ ਸਨ।

ਤਾਰਾ : ਤੂੰ ਜਦੋਂ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਡੱਕੇ ਸਾਡੇ ਸਾਥੀ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਣਗੇ, ਪਰ ਕੀ ਹੋਇਆ ਉਸ ਐਲਾਨ ਦਾ ?

ਗਿਆਨੀ : ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਦਾ...ਇਥੇ ਮਾਰ ਧਾੜ ਬੰਦ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਗਲਿਆਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਪਾ ਸਕਦਾ ਸਾਂ।

ਤਾਰਾ : ਇਹ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਕਹਿਣ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੇ, ਜੇ ਤੂੰ ਕਰਨ ਜੋਗਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕਰਦਾ ਨਾ ?

ਤਾਇਆ : ਠੀਕ ਕਹਿੰਦਾ ਏ ਤਾਰਾ...ਜੇ ਗਿਆਨੀ ਤਕੜਾ ਹੋ ਕੇ ਖਲੋਂਦਾ ਤਾਂ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਆਲਾ ਸਿੰਘ : ਤਕੜਾ ਹੋ ਕੇ ਕਿਵੇਂ ਖਲੋਂਦਾ ? ਇਹਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਕੁਰਸੀ ਪਿਆਰੀ ਸੀ। ਅਗਲਿਆਂ ਤਰੀਖ ਮਿੱਥ ਕੇ ਸਾਡੀ ਚੀਜ਼ ਸਾਡੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਗਿਆਨੀ ਫੋਕੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਹੀ ਦੇਂਦਾ ਰਿਹਾ...ਮਾਰਦਾ ਖਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੁਰਸੀ ਨੂੰ ਲੱਤ, ਅਗਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਦੈ ਕਿ ਕੋਈ ਅਣਖ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਇਥੇ ਵਸਦੇ ਨੇ।

ਗਿਆਨੀ : ਤੂੰ ਬਹਿ ਜਾ ਵੱਡੀ ਅਣਖ ਵਾਲਾ, ਮੈਥੋਂ ਭੁੱਲਿਆ ਨਹੀਂ।

ਆਲਾ ਸਿੰਘ : ਬਹਿ ਕਿਉਂ ਜਾਵਾ, ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਕੌੜੀ ਲੱਗਦੀ ਏ...ਦੁਨੀਆ ਜਾਣਦੀ ਏ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੁਰਸੀ ਨੂੰ ਚਿੱਚੜ ਵਾਂਗ ਚੰਮੜੇ ਰਹੇ,

ਕਿਉਂਕਿ ਗੱਫੇ ਸਮੇਟਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਸਨ। ਅਗਲਿਆਂ ਵੀ ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਵਰਤਣਾ ਸੀ, ਵਰਤ ਲਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਵੂੰਗੇ ਤੇ ਮਾਰੀ ਲੱਤ, ਹੁਣ ਹੱਥ ਲਾ ਲਾ ਕੇ ਪਿਆ ਵੇਖਦੈ...(ਗਿਆਨੀ ਘੂਰਦਾ ਹੈ) ਨਾ ਮੈਨੂੰ ਘੂਰੀਆਂ ਨਾਲ ਨਾ ਡਰਾ, ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਡਰਨ ਵਾਲਾ ਆਹੋ।

ਤਾਇਆ : ਹਲਾ ਆਲਾ ਸਿਆਂ ਬਹਿ ਜਾ...ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਤੈਨੂੰ, ਹਾਂ ਤਾਰੇ ਦੱਸ ਤੇਰਾ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਏ ?

ਤਾਰਾ : ਵਿਚਾਰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਹੀ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਦਾ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਬਾਹਰੇ ਨਹੀਂ ਹਾਂ...ਇਕ ਗੱਲ ਮੈਂ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਚੂਨੀ ਸ਼ਾਹ ਹੋਰਾਂ ਇਥੇ ਰਹਿਣਾ ਏ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਦਾ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿਣ।

ਤਾਇਆ : ਇਹ ਗੱਲ ਹੁਣ ਤੂੰ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਰਹਿਣ ਦੇ...ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਧਮਕੀ ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, ਕੋਈ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹੇ।

ਚੂਨੀ ਲਾਲ : ਜੇ ਤਾਰੇ ਹੋਰੀਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਬਾਹਰੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਿਉਂ ਬਾਹਰਾ ਹੋਵਾਂਗੇ...ਇਹ ਧਰਤੀ ਖ਼ੁਸ਼ਹਾਲ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਖ਼ੁਸ਼ਹਾਲ ਹੋਵਾਂਗੇ...ਧਰਤੀ ਦੇ ਹਰ ਸਾਂਝੇ ਕੰਮ ਲਈ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹਾਂ।

ਤਾਇਆ : ਚੂਨੀ ਲਾਲਾ...ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ, ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਬਹੁਤ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ...ਨਫ਼ਰਤ ਨਾਲ ਹੀ ਅੱਗੋਂ ਨਫ਼ਰਤ ਫੈਲਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਝੱਲਿਆ ਏ...ਹਰ ਘਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੁੱਖ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਏ।

ਆਲਾ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਕੁਝ ਜੀਪਾਂ ਏਧਰ ਆ ਰਹੀਆਂ ਨੇ...ਸ਼ਾਇਦ ਪੁਲਿਸ ਏ।

ਤਾਇਆ : ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਤਾਰਿਆ...ਤੁਸੀਂ ਏਧਰੋਂ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਜਾਓ...ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਆਪ ਗੱਲ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ।

(ਤਾਰੇ ਹੋਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਥਾਣੇਦਾਰ ਤੇ ਸਿਪਾਹੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।)

ਥਾਣੇਦਾਰ : ਕੀ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅੱਤਵਾਦੀ ਏਥੇ ਆਇਆ ਸੀ।

ਤਾਇਆ : ਹਾਂ ਆਇਆ ਸੀ, ਅਸੀਂ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ।

ਥਾਣੇਦਾਰ : ਕਿਥੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ?

ਤਾਇਆ : ਜਿਧਰੋਂ ਆਇਆ ਸੀ।

ਥਾਣੇਦਾਰ : ਤੁਸੀਂ ਪਕੜਿਆ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ?

ਤਾਇਆ : ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਪਕੜਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ।

ਥਾਣੇਦਾਰ : ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਇਕ ਲੱਖ ਦਾ ਇਨਾਮ ਏ।

ਤਾਇਆ : ਅਸੀਂ ਇਹ ਇਨਾਮ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਅਸੀਂ ਮਸਲੇ ਦਾ ਹੱਲ

ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।

ਥਾਣੇਦਾਰ : ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦਿੱਤੀ ਏ।

ਤਾਇਆ : ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਮਝ ਲਵੋ।

ਥਾਣੇਦਾਰ : ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਤਾਇਆ : ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਕੀ ਫ਼ਰਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਥਾਣੇਦਾਰ : ਚੂਨੀ ਲਾਲ ਤੂੰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੋ ਜਾ।

ਚੂਨੀ ਨਾਲ : ਕਿਉਂ, ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੋ ਜਾਵਾਂ, ਮੈਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹਾਂ।

ਥਾਣੇਦਾਰ : ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ, ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤੇਰਾ ਭਰਾ ਮਾਰਿਆ ਸੀ...ਤੈਨੂੰ ਘਰ ਛੱਡ ਜਾਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਚੂਨੀ ਨਾਲ : ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਮਰ ਜਾਏ ਤਾਂ ਕਿੰਨਾ ਦੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਏ...ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਇਸ ਧਰਤੀ ’ਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਰੇ...ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਹੀ ਕਰਨਾ ਏ...ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਪਹਿਲੇ ਕਰੋ...(ਹੱਥ ਝਟਕੇ ਨਾਲ ਉੱਚੇ ਕਰਦਾ ਹੈ।)

ਤਾਇਆ : ਕੱਲੇ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਲਗਾਓ।

(ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਹੱਥ ਚੁੱਕਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਹੱਥਕੜੀਆਂ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲੀ ਮੁਦਰਾ ਵਿਚ ਹਨ ਤੇ ਚੈਲਿੰਜ ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਮੁਦਰਾ ਵਿਚ ਹਨ। ਥਾਣੇਦਾਰ ਘਬਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਹਬ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।)

ਸਾਹਬ : ਕਿਉਂ ਪਕੜਾ ਗਿਆ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ?

ਥਾਣੇਦਾਰ : ਸਾਹਬ, ਇਥੇ ਤਾਂ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਤਾਰਾ ਬਣ ਚੁੱਕਿਆ ਏ।

ਤਾਇਆ : ਨਹੀਂ, ਥਾਣੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ...ਇਹੋ ਤੁਹਾਡੀ ਨਜ਼ਰ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਏ...ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਹੁਣ ਕੋਈ ਤਾਰਾ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ ਹਾਂ ਤੇ ਸਾਡਾ ਇਹ ਵੀ ਫ਼ੈਸਲਾ ਏ ਕਿ ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਰਾਜ ਅਸੀਂ ਆਪ ਕਰਾਂਗੇ...ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਜ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ।

(ਇਕ ਖ਼ਾਸ ਜੋਸ਼ ਵਾਲੀ ਮੁਦਰਾ ਵਿਚ ਫ਼ਰੀਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਿੱਠਭੂਮੀ ਦੇ ਗੀਤ ਦੇ ਬੋਲ—)

ਜਾਗ ਪਏ ਧਰਤੀ ਦੇ ਪੁੱਤ ਸਾਰੇ
ਸਾਂਝਾਂ ਨਵੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਈਆਂ ਨੇ
ਰਾਜ ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ ’ਤੇ ਹੈ ਆਪ ਕਰਨਾ
ਆਸਾਂ ਨਵੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਲਾਈਆਂ ਨੇ

(ਗੀਤ ਦੀ ਲੈਅ ਤੇਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਾਟਕ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।)